

Тимофєєва А. О. - аспірант кафедри соціальних теорій національного університету «Одеська юридична академія»

ПАРТИЙНИЙ ДИСКУРС В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА СКЛАДОВІ

Статтю присвячено дослідженню партійного дискурсу в Україні. Визначено його особливості (плюралізм, переважання заяв лідерів та політичної рекламістики, фактична відсутність внутрішньопартійних дискусій, спрямованість на перемогу на виборах, недостатня увага до проблем публічного адміністрування, ін.) та складові (ідеологічний дискурс, партійні програми, дискусії представників партій у мас-медіа, дискурс парламентських фракцій, ін.). Особливу увагу приділено дискурсу «партії влади», який відіграє значну роль у конфігураціях партійного простору України.

Ключові слова: політичний дискурс, політичні партії, партійний дискурс, парламентська фракція, «партія влади», дискурс мас-медіа.

ПАРТИЙНЫЙ ДИСКУРС В УКРАИНЕ : ОСОБЕННОСТИ И СОСТАВЛЯЮЩИЕ

Статья посвящена исследованию партийного дискурса в Украине. Определили его особенности (плюрализм, преобладание заявлений лидеров и политической рекламистики, фактическое отсутствие внутрипартийных дискуссий, направленность на победу на выборах, недостаточное внимание к проблемам публичного администрирования, др.) И составляющие (идеологический дискурс, партийные программы, дискуссии представителей партий в СМИ, дискурс парламентских фракций, др.). Особое внимание уделено дискурсу «партии власти», который играет значительную роль в конфигурациях партийного пространства Украины.

Ключевые слова: политический дискурс, политические партии, партийный дискурс, парламентская фракция, «партия власти», дискурс масс-медиа.

THE CONSIGNMENTDISCOURSE IN UKRAINE : FEATURES AND COMPONENTS

The article studies the discourse party in Ukraine. Defined its characteristics (pluralism, the predominance of statements of leaders and political advertising, the virtual absence of internal discussions, focus on winning the elections, lack of attention to the problems of public administration, etc.) and constituents (ideological discourse party programs, discussions of representatives of political parties in the media, the discourse of parliamentary factions, etc.). Particular attention is paid discourse «party of power», which plays a significant role in the party space configurations Ukraine.

Keywords: political discourse, political parties, party discourse, parliamentary faction, «party of power», the discourse of the media.

Постановка проблеми. У демократичному політичному процесі партії виступають одним із основних інститутів представництва, який виконує важливі соціальні функції. Особливої ваги політичні партії набувають у перехідні періоди. Вони мають сприяти налагодженню ефективної комунікації між владою та соціальними групами, брати участь у виборах, формувати та відбирати політичних лідерів, забезпечувати політичну соціалізацію та інтеграцію суспільства.

У демократичній системі політичні партії здійснюють представництво інтересів суспільства. Представникам політичних партій громадяни делегують владні повноваження, обирають та переобирають їх у ході виборчих кампаній.

Партійний дискурс, у тому числі виражений у мас-медіа та комунікативних технологіях, функціонує у просторі політичних комунікацій. Через дискурсивні практики учасники політики визначають порядок денний суспільства, а політичні партії виступають в ролі ретрансляторів сенсів та цінностей, політичних ідей та ідеологій. У дискурсивній

площині формуються образи політичної реальності, які згодом нав'язуються громадській думці.

Партійний дискурс в умовах становлення інформаційного суспільства не просто віддзеркалює епістемологічні й риторичні практики політичної групи та відображає основні лінії політичного конфлікту. Він виступає потужним інструментом політичної боротьби: перевага у дискурсивній площині дозволяє партіям отримувати та утримувати політичну владу. За контроль над змістовним наповненням партійного дискурсу ведеться конкурентна політична боротьба, у якій використовуються різні ресурси: політична влада, адміністративний тиск, правові та фінансові механізми, інформаційні послання й комунікативні технології (політична реклама, пропаганда та PR).

Враховуючи, що політичні партії відіграють вкрай важливу роль у політичній системі суспільства, партійний дискурс перетворюється на один із інструментів влади, виступаючи засобом реалізації політичних інтересів та нав'язування громадській думці волі правлячого класу. Партійний дискурс формує політичні уявлення та стереотипи громадян, соціальних груп та суспільства у цілому. Усе це свідчить про актуальність дослідження особливостей та складових партійного дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для дослідження партійного дискурсу вкрай важливими є інтерпретації сутності, функціонального призначення політичних партій та визначення їх ролі на різних історичних етапах розвитку. Саме такі аспекти діяльності політичних партій та формування партійного дискурсу висвітлювались у роботах Е. Берка, А. де Токвіля, Дж. Мілля, М. Вебера, М. Острогорського, Р. Міхельса, В. Парето, М. Дюверже, Р. Даля, Дж. Сарторі та ін.

Дослідженню функціонування політичних партій в умовах представницької моделі демократії та визначенню того, яким чином партії презентують у партійному дискурсі інтереси соціальних груп та спільнот присвячено праці П. Бурдьє, Ю. Габермаса, С. Гантингтона, Л. Даймонда, Р. Дворкіна, Т. Ван Дейка, А. Лейпгарта, С. Мейнверінга, Д. Растоу, П. Шампаня, ін.

Серед представників вітчизняної політичної науки ґрунтовні роботи, присвячені дослідженню політичних партій, становленню та розвитку партійного дискурсу, як складової політичного дискурсу, належать В. Бебіку, Б. Гагалюку, М. Головатому, Н. Костенко, А. Кройтору, Дж. Мейсу, М. Михальченко, Г. Почепцову, В. Полохало, Н. Потураєву, А. Романюку, С. Рябову, Ю. Шайгородському, Ю. Шведі, Ю. Якименку, Д. Яковлеву та ін.

Формулювання мети статті. Метою статті є дослідження особливостей та складових партійного дискурсу в Україні.

Основний матеріал дослідження. У партійному дискурсі в Україні перетинаються різноманітні бачення політичної реальності, які формуються політичними лідерами, виходячи із власних інтересів. При цьому, функціонування партійного дискурсу має свої особливості. Вони обумовлені уявленнями, ідеологіями, міфами та стереотипами щодо призначення політичних партій та покликання партійних лідерів – від служіння суспільному благу до поділу партій за ідеологічною ознакою. Кожна партія оцінює будь-яку політичну подію відповідно до власної ідеології, а її представники намагаються побачити ідеологічну складову навіть там, де її може і не бути. Зрештою, це перетворюється на ритуал: націоналісти мають говорити про національні проблеми, а соціалісти – про класову несправедливість. Ще М. Дюверже розглядав політичні партії не лише як ідейну єдність, а, насамперед, як структурно-функціональну організацію []. При цьому особливу увагу він приділяв дослідженню внутрішньої організації партії, відносинам між лідером, партійною елітою та рядовими членами партії.

У сучасних умовах ідеологічна складова поступається технологічній – використанню у політичній боротьбі рекламних та PR-технологій. На думку Д. Яковлева «Загальна невизначеність щодо політичних ідеологій – і в громадській думці, і в партійних структурах, розмитість шкали «праві – центр – ліві» має наслідком створення квазіпартійних угруповань. Мова йде про симуляцію ідеології, що виражається навіть в назвах деяких українських

партій... Принцип – різні ідеології, різний електорат, проте практично однакова (особливо з точки зору виборця) назва – не сприяє побудові простору політичного вибору в нашій країні. Так само персоніфікація («Блок імені лідера») виборчого процесу вказує на нездатність провідних політиків та державних посадовців сформулювати ідеологію та сформувати щодо неї громадську думку» [6, с. 129].

У дискурсі політичних партій в Україні зберігається і потужна пропагандистська складова, як спадок радянських часів. Натомість, поступово партійний дискурс (у тому числі – внутрішньопартійний) стає джерелом формування публічного діалогу, а партії посідають місце посередника у діалозі між владними інститутами та громадянським суспільством, притаманне їм у демократичній політичній системі.

В умовах демократичного політичного процесу партія відіграє важливу роль. Зокрема, політична партія:

- виступає посередником у взаємодії органів влади та інституцій громадянського суспільства;
- вона водночас є політичною та громадською організацією, частиною політичної системи та громадянського суспільства;
- має специфічний правовий статус, визначений механізм прийняття рішень та внутрішню структуру;
- представляє у партійному дискурсі спільні ідеї, які об'єднують членів партії обов'язково фіксуються у програмі партії, інших документах;

На думку К. Байме «...політична партія виступає інституціональною спільністю громадян, взаємодія яких визначається ідеологією та внутрішньопартійною організацією з метою завоювати (шляхом виборів або іншими способами), утримувати та використовувати державну владу для реалізації інтересів певних груп» [1].

Партійний дискурс формує та нав'язує (із використанням м'яких технологій політичного впливу) моделі прийнятної поведінки, утворює простір партійних ідентичностей.

У партійному дискурсі повною мірою відображаються функції політичних партій: змагання за владу, формування, виявлення та презентація у публічному просторі інтересів відповідних соціальних груп, формування громадської думки, підготовка кадрів та лідерів для партійних, державних, громадських структур, політична соціалізація, ін. Партійний дискурс, як частина комунікативного простору, формується у процесі горизонтальних та вертикальних політичних комунікацій.

Партійний дискурс нав'язує політичну поведінку та політичну ідентичність за допомогою мас-медіа. У сучасних умовах технологічні можливості мас-медіа (передусім – електронних) дозволяють не тільки звертатись до величезної аудиторії (робити партійні інформаційні повідомлення масовими), а і створювати потужні інформаційні кампанії на підтримку тієї чи іншої партійної ідентичності.

Варто погодитись із тим, що «...дискурс – це складний соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного середовища, який, по-перше, детермінується (прямо чи опосередковано) його соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними, психологічними та іншими (конституючими чи фоновими) чинниками, по-друге, має «видиму» – лінгвістичну (зв'язний текст чи його семантично значущий та синтаксично завершений фрагмент) та «невидиму» – екстралінгвістичну (знання про світ, думки, настанови, мету адресанта, необхідні для розуміння цього тексту) структуру і, по-третє, характеризується спільністю світу, який упродовж розгортання дискурсу «будується» його репродуцентом (автором) та інтерпретується реципієнтом (слухачем, читачем тощо)» [4, с. 7].

У цілому, розуміння процесу формування партійного дискурсу як невід'ємної складової партійної діяльності дозволяє виділити наступні його характеристики та особливості. По-перше, партійний дискурс постійно трансформується, він є відкритим та рухомим, бо знаходиться у взаємодії з іншими дискурсами (медійним, парламентським, дискурсом громадянського суспільства, ін.). По-друге, партійний дискурс виступає

простором конкурентної боротьби та змагань за владу між представниками різних політичних партій з метою нав'язати суспільству власне бачення політичної реальності. По-третє, у партійному дискурсі мова йде артикуляцію значень, визначення політичного курсу та формування сенсу політики у конкуренції з альтернативними партійними програмами, заявами партійних спікерів, повідомлень для преси. Усе вищезазначене дозволяє інтерпретувати партійний дискурс як специфічний владний ресурс, який домінує в умовах становлення інформаційного суспільства та розвитку комунікативних технологій.

В Україні на особливу увагу заслуговує дискурс «партії влади». Протягом останніх 25 років відбувалась конкуренція між партіями за «спадок» радянської системи, а саме – місце «партії влади». З цією метою партійний дискурс набував ознак «лідерського» (тобто формуються «іменні» блоки), у ньому широко використовувався компромат та незаконні засоби агітації та пропаганди. Окрім цього, «партія влади» характеризувалась відсутністю ідеологічної бази, що позначилось на деідеологізації партійного дискурсу (або використання будь-якої «зручної» ідеології у конкретний політичний період). Це обумовлено тим, що «партія влади» утворюється задля збереження влади і власності (М. Рябчук). Ситуація змінилась після проведення парламентських виборів 2014 року та утворення демократичної коаліції. Хоча, безумовно, певні островки партії влади в українському парламенті зберігаються, про що, зокрема, можуть свідчити спільні голосування БПП й інших представників коаліції та «Опозиційного блоку».

«Партія влади в Україні формується (навіть із врахуванням перед - або поствиборчої «коаліційності») після виборів до Верховної Ради України за безпосередньої участі Президента країни, що робить фактично неможливим розвиток ідеологічної складової та сприяє відтворенню партії влади» [6, с. 127].

Слід відзначити, що активізація партійного дискурсу відбувається напередодні парламентських виборів та місцевих виборів. Спрямованість партійного дискурсу очевидна – здобути максимальну кількість голосів виборців. Тому партійний дискурс в Україні має ще одну особливість – у ньому переважають рекламні слогани, виборчі лозунги та повідомлення виборчого спрямування.

Варто погодитись із тим, що «Головною спільною рисою українських партій є відсутність ідеології, а отже, намагання сподобатися якомога більшій кількості людей замість того, щоб зайняти свою електоральну нішу. Саме тому в їхніх програмах можна знайти одночасно дерегуляцію та підтримку «вітчизняного виробника», зниження податків та підвищення соціального захисту, боротьбу з монополіями та концентрацію земельних ресурсів у власності держави, зниження інфляції та індексацію зарплат і пенсій тощо. Другою спільною рисою партійних програм є їхня розмитість. Тобто всі обіцяють «розвивати», «підвищувати» та «підтримувати», проте майже не пропонують чітких заходів та показників, виконання яких можливо перевірити» [5].

Натомість, ефективна рекламна кампанія політичної партії не завжди після здобуття перемоги конвертується в добре урядування. Теми, які переважають у партійному дискурсі під час боротьби за голоси виборців у електоральних кампаніях відрізняються від управлінських проблем, які доводиться вирішувати партійним лідерам та фракціям у процесі урядування. Тому й не дивно, що за результатами аналізу передвиборчих програм українських партій та блоків у жовтні 2014 року експерти дійшли висновку про те, що парламентські вибори перетворюються на конкуренцію лідерів, а не програм. При цьому, виборчі обіцянки більшості політичних сил неможливо виконати (відзначено їх нереалістичність) та навіть важко аналізувати через розпливчатість основних положень. Проте вкрай важливі теми публічного адміністрування, які потребують негайного вирішення у процесі урядування, у партійному дискурсі часто обходять увагою. Мова йде про забезпечення енергетичної незалежності (згадується лише у передвиборчій програмі «Народного Фронт»), фінансової стабілізації, утворення нових робочих місць.

У процесі дослідження політичні партії та блоки було поділено на три групи (кластери). «Народний Фронт» декларував амбітну мету – входження України через 20 років

до першої двадцятки найбільш розвинених країн світу. «Народний Фронт» і «Громадянська Позиція» посиляють виборцям «відносно чіткі й послідовні повідомлення». Другий кластер, «Батьківщина», Блок Петра Порошенка, «Самопоміч», значно відстає від першого.

«Партії в цьому кластері уникають ексцентричних обіцянок, але їхнім кампаніям не вистачає конкретності, і вони можуть робити нереалістичні й/або суперечливі обіцянки» [2]. Нарешті, третій кластер – це Радикальна партія та Опозиційний Блок.

З кута зору експертів, слабким місцем програмових засад політичних партій є економічна політика. «Найнижчі оцінки партії отримали за параметром економічної доцільності. «Такий сумний результат підкреслює, що багато політичних партій в Україні є відвертими популістами, що обіцяють щедрі державні програми та низькі податки, намагаються контролювати ціни за рахунок регулювання, субсидування різноманітних секторів та обмеження вільного ринку» [2].

Напередодні парламентських виборів 2014 року у партійному дискурсі домінували наступні теми.

По-перше, децентралізація влади у різних формах – від передачі повноважень державних обласних адміністрацій до виконкомів обласних, міських і селищних рад та збільшення податкових надходжень, які залишаються на місцевому рівні до прямих виборів голів областей. Також БПП, ГП, «Батьківщина» та Опозиційний Блок пропонують взагалі ліквідувати обласні державні адміністрації.

По-друге питання євроатлантичної інтеграції. «Батьківщина, Громадянська позиція (ГП), Народний фронт (НФ) та Самопоміч вважають, що Україні варто приєднатися до НАТО (причому перша пропонує провести референдум на цю тему вже 26 жовтня, що, звісно, нереально), КПУ та ОБ виступають за «позаблоковість», а БПП та РП жодним чином не коментують це питання. Членство України в ЄС ставлять собі за мету БПП, Батьківщина та ГП» [5].

По-третє, проблема забезпечення обороноздатності країни. У партійному дискурсі присутні два аспекти цієї проблеми: розвиток вітчизняного ВПК та боєздатної армії. А РП до того ж робить наголос на необхідності відновлення ядерного потенціалу України.

По-четверте, боротьба із корупцією. У партійному дискурсі витали ідеї утворення Антикорупційного бюро, декларування витрат чиновників, прийняття закону про фінансування політичних партій з державного бюджету, відкриття усіх реєстрів власності, конфіскація майна, походження грошей на придбання якого не доведено власником.

По-п'яте, судова реформа. Пропозиції обертаються навколо люстрації суддів («Батьківщина», «Самопоміч»), обрання їх прямим голосуванням та забезпечення самоврядування суддівського корпусу (БПП, «Самопоміч», Опозиційний Блок).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок в цьому напрямку. Таким чином, у партійному дискурсі переважають політичні технології (реклама та PR, агітація та пропаганда), спрямовані на здобуття підтримки виборців під час електоральних кампаній.

Можна стверджувати, що партії досить формально ставляться до виборчих програм, акцентуючи увагу на електоральному, а не на управлінському процесі.

Активно використовуються мас-медіа які поширюють інформацію від політиків до громадян, створюють віртуальні образи політиків («іміджі»), продукують медіа-скандали. Основними суб'єктами формування партійного дискурсу є політичні лідери, публічні виступи яких поширюються у мас-медіа та не передбачають зворотного зв'язку із соціальними групами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байме К. Політичні теорії сучасності / К. Байме; пер. з нім. М. Култаєвої, М. Бойченка. – К.: Стило, 2008. – 396 с.

2. Більшість передвиборчих обіцянок неможливо ні оцінити, ні виконати – експерти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/VYBORY2014/bilshist-peredviborchih-obicyanok-nemozhlivo-ni-ociniti-ni-vikonati-eksperti-154429_.html

3. Дюверже М. Политические партии [Електронний ресурс] / М. Дюверже; пер. з фр. - М.: Академический проект, 2000. – Режим доступу: http://www.read.virmk.ru/d/duverge/duv_1121.html

4. Серажим К.С. Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масовоінформаційного дискурсу): автореф. дис. на здобуття наук ступеня д-ра філол. наук: 10.01.08 / К.С. Серажим; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Ін-т журналістики. — К., 2003. — 32 с.

5. Сологуб І. Програми політичних партій: що обирати, коли нема з чого обирати [Електронний ресурс] / І. Сологуб. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/999463-programi-politichnih-partiy-scho-obirati-koli-nema-z-chogo-obirati.html>

6. Яковлев Д.В. Політична взаємодія як комунікативний процес : медіатизація, демократизація, раціоналізація / Д.В. Яковлев. – Одеса : Астропринт, 2009. – 288 с.

Травлос Тетяна - аспірантка кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університету імені К. Д. Ушинського»

УДК: 323.226

ПОЛІТИЧНИЙ ПРОТЕСТ ЯК ФОРМА ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ

В статті розглянуто політичний протест як одну із форм громадської участі. Здійснено порівняльний аналіз форм політичного протесту. Проаналізовано фактори, що впливають на формування політичного протесту.

Ключові слова: політичний протест, протестна поведінка, громадянське суспільство, громадська участь, депривація.

ПОЛИТИЧЕСКИЙ ПРОТЕСТ КАК ФОРМА ОБЩЕСТВЕННОГО УЧАСТИЯ

В статье рассмотрены политический протест как одна из форма общественного участия. Осуществлен сравнительный анализ форм политического протеста. Проанализированы факторы, влияющие на формирование политического протеста.

Ключевые слова: политический протест, протестное поведение, гражданское общество, общественное участие, депривация.

POLITICAL PROTEST AS A FORM OF CIVIC PARTICIPATION

In the article the political protest as a form of civic participation. The comparative analysis of forms of political protest. Factors influencing the formation of political protest.

Key words: political protest, protest behavior, civil society, public participation deprivation.

В умовах соціально-політичних трансформацій сучасного українського суспільства, які призвели до кількох хвиль стихійних і організованих акцій протесту, актуалізується вивчення специфіки, форм і способів сучасного політичної протестної поведінки. Вивчення протестної поведінки дозволить по-новому зрозуміти зміст політичного і соціального простору, який формується в сучасній Україні.